

Vlucht

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

TINEKE CEELLEN

Van oorlog naar
crisis naar ramp,
een leven lang

Vlucht

Geschreven in samenwerking met
Lidy Nicolassen

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 6761 8

© 2025 Tineke Ceelen

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining zijn niet toegestaan

Omslagontwerp bij Barbara

Omslagillustratie © Frank Ruiter

Foto auteur © Frank Ruiter

Ambo|Anthos *uitgevers* vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

'Je kunt niet weten hoe diep het water is als je er nog nooit
geweest bent.'

Afrikaans gezegde

Inhoud

Inleiding: Onbezonnenheid en idealisme	9
1 Ze noemden me de ‘perfesser’	16
2 Mijn scharminkels Nulleke en Kareltje	26
3 Een kruiwagen stokbrood	33
4 Eelco, Karin, Zita	49
5 Precious pills voor ernstige kwalen	66
6 Toni Boltini’s tent voor Tibetanen	88
7 Trillende handen en stijve schouders	96
8 Kleur in de levens van vluchtelingen	114
9 Honger als oorlogswapen	131
10 Een veel bedreigd en moedig mens	142
11 Dochters van de zon	154
12 Vandaag is er geen hoop	171
13 De verwoestende kracht van de natuur	183
14 De friettent uit Genemuiden	195
15 Spuiten en slikken	209
16 Bonen uit blik en cola	220
17 Van 10 naar 38 miljoen	241
18 Van crisis naar catastrofe	250
19 Fikse deuken	262
20 Nacht van de Vluchteling	273

21	Hoon en hulde	282
22	Een rijker mens	295
	Dankwoord	299
	Terminologie	303

Onbezonnenheid en idealisme

Een man in een opmerkelijk driedelig lichtblauw pak wijst naar een tent. 'Daar ligt hij, hij is ziek.' Ik loop met de man mee, zie een jongen van een jaar of acht, zijn zoon, lijkleek, hoge koorts, doodziek. Ik schrik en commandeer verwijtend: 'Pak een natte doek, hij moet afkoelen.' Waarop de vader ontredderd zachtjes zegt: 'Welk doekje, mevrouw? Ik heb alleen dit,' wijzend op zijn pak.

Vluchtelingen zijn de meest berooide mensen. Ze hebben niets dan hun kleren waarin ze wegliepen van geweervuur of moddergolven. Ik sprak honderden van hen, misschien wel duizenden, mensen die de dupe werden van eindeloos ingewikkelde crises die draaien om religie, geld, kostbare delfstoffen of domweg macht. De hulpverlening is vaak beneden peil, de armoede peilloos diep en de omstandigheden compleet uitzichtloos.

Dit boek gaat over de onbezonnenheid en het idealisme waarmee ik me ruim dertig jaar geleden in de internationale hulpverlening stortte. Ik rolde van het ene avontuur in het andere. Ik werd gearresteerd in Soedan, in Afghanistan zat ik negen dagen achtereen mezelf met corona te verbijten in een viezig kamertje, in Somalië wist ik slalommend met met mitrailleurs bewapende escortes uit handen te blijven van ontvoerders.

Mijn meest rouwe ervaring was de moord op een doktersgezin in

Sierra Leone in 1994. Ik werkte toen voor Memisa, stond nog aan het begin van mijn loopbaan en was totaal niet voorbereid op de snelheid waarmee een gebeurtenis kan kantelen naar een drama. Tot op de dag van vandaag trilt deze geschiedenis na, ook in dit boek.

Iets minder onervaren trok ik naar Tibet, waar ik met plezier werkte. Desondanks twijfelde ik aan het nut van mijn inspanningen maar ik genoot van de geuren, de kleuren, de natuur, van de mensen, de taal. Het leven in de Himalaya prikkelde me elke dag. Ik kan gelukkig zijn in een mij onbekende wereld. Aan Tibet dank ik bovendien mijn dochter Agnes, een jonge vrouw inmiddels.

In 2003 werd ik directeur van Stichting Vluchteling. Wij helpen vluchtelingen in de vaak straatarme buurlanden van conflictgebieden of in oorlogslanden zelf. Tsjaad, Soedan, Congo, Griekenland, Venezuela, Myanmar, Afghanistan, Syrië: in totaal dertig landen. Wij zorgen voor tenten, eten, drinkwater, medicijnen of contant geld.

Zodra zich een brandhaard aandient, reis ik ernaartoe om met eigen ogen te zien hoe ernstig de situatie is. Ik wil van mensen horen wat ze nodig hebben, ik steek de hulpverleners ter plekke een hart onder de riem, overleg met hen hoe we ons geld het slimst kunnen besteden en ik luister naar de vele verhalen.

Hoe hou je dat vol? Hoe blijf je staande te midden van dat gruwelijke lijden? Waarom zoek je niet gewoon een baan in Nederland, dat is toch veel minder zwaar? Waarom blijf je niet bij je kind? Is dit werk eigenlijk wel te combineren met je diabetes? Vragen die me regelmatig worden gesteld. Er zijn inderdaad dagen dat de uitzichtloosheid me moedeloos maakt, dat ik verlang naar huisje-boompje-beestje, maar het is aan de vluchtelingen zelf te danken dat ik strijdvaardig kan blijven. Zij houden me op de been met hun moed, hun veerkracht en hun humor.

Ik probeer mensen op de vlucht een stem te geven. Zoals Ali, een Afghaanse jongen die ik onder mijn hoede heb genomen. Zijn ver-

haal loopt als een rode draad door dit boek. Of dokter Mukwege, de moedige Congolese gynaecoloog die zich, ondanks grote risico's voor hemzelf en zijn familie, het lot aantrok van verkrachte vrouwen en meisjes.

Ik sta stil bij mijn eigen gezondheid. Ik heb diabetes type 1 en dat is een lastige ziekte. Stress, voedsel, temperatuur, alles heeft invloed. De vele reizen, zeker door tijdzones, en het gebrek aan regelmaat dat bij mijn werk hoort, ontregelen de suikerwaardes. Jarenlang negeerde ik de heen en weer stuiterende bloedsuikers, dat wordt steeds ingewikkelder.

Een lange, magere oude man scharrelt al een tijdje achter me aan als hij een brief in mijn handen drukt. Hij is bijna blind, lees ik, hij wil zo graag weer zien. 'Mijn hele lijf doet zeer,' mompelt hij terwijl hij over zijn armen wrijft. Net zo goed als ik weet hij dat hij zijn huis nooit meer zal terugzien, dat hij zal sterven in dit vluchtelingen-kamp, dat hij in vreemde grond zal worden begraven. Even denk ik aan mijn moeder. Zij overleed kortgeleden te midden van mensen die van haar hielden.

Wereldwijd waait er een gure wind voor vluchtelingen. Geen land wil hen hebben en zij krijgen de schuld van alles wat er misgaat, van woningnood tot overbevolking, van een dalend grondwater-niveau tot stijging van criminaliteit. Het is hún schuld. Politici in binnen- en buitenland verdringen elkaar om kiezers ervan te overtuigen dat zij 's lands welvaart en stabiliteit beschermen door de vreemdeling buiten de deur te houden. Dat ze bijdragen aan ontmenselijking van de zwaksten, lijkt hen niet te deren.

Het aantal vluchtelingen is de afgelopen jaren fors toegenomen. In 2003, toen ik directeur werd van Stichting Vluchteling, waren er wereldwijd 39,3 miljoen mensen op de vlucht. Nu zijn dat er 120 miljoen. Wreed en vijandig houden we hen buiten onze grenzen, zo toont de BBC-documentaire *Dead Calm: Killing in the Med?* De makers filmden een groep mensen, inclusief een baby, die in het holst van

de nacht door de kustwacht teruggebracht werd naar Turkse wateren en daar in een rubberboot gezet werd. Een illegale actie volgens diverse verdragen en het zeerecht. De documentairemakers spraken met een getuige die vertelde dat voor de kust van Griekenland een Kameroense asielzoeker overboord werd gezet, op volle zee, gekleed en met schoenen aan. Hij verdronk voor de ogen van andere vluchtelingen en de kustwacht.

Nederland betaalt indirect mee aan deze pushbacks, aan kilometerslange rollen prikkeldraad, aan hekken en 'hotspots', aanmeldcentra aan de buitenranden van Europa. We kijken weg als in het politieke debat de ultieme ontmenselijking gestalte krijgt in de term 'dobbernegers', waarmee bedoeld wordt op mensen uit Afrika die in niet-zeewaardige bootjes Europa proberen te bereiken.

Ons werk als Stichting Vluchteling ligt in de zogeheten 'eigen regio' waar volgens westerse regeringen vluchtelingen naartoe moeten en waar het leeuwendeel ook terecht komt. Het is nooit anders geweest. Landen als Libanon, Kenia en Turkije laten dat zien. Zij vragen zich inmiddels af waarom zij de zwaarste lasten moeten dragen, terwijl Europa de deuren potdicht gooit en bezuinigt op ontwikkelingshulp.

Ik ben geen politicus of strateeg, ik ben een doener. Een nonsenseshulpverlener word ik ook wel genoemd en dat klopt. Ik probeer daadkrachtig te zijn en doortastend. Verwacht van mij geen toverformule voor de problemen van of met vluchtelingen. Die bestaat niet. Muren, prikkeldraad, honden of mensonwaardig beleid lossen niks op. Als je wilt dat mensen in hun eigen land blijven, begin dan bij het begin en help hen thuis, waar de nood zo hoog is dat ze geen andere keuze hebben dan te vluchten.

Samos, 17 augustus 2021

Ali is een boomlange, slungelachtige jongen in een rode korte broek en een geel bloesje. Hij loopt op gymschoenen. Op zijn lange haren draagt hij een pet waarop een goedkope zonnebril is geklemd, alsof hij met vakantie is. Op zijn linkerhand prijkt een fikse opvallende tatoeage van een roos.

Ik ben voor het eerst sinds de coronaperiode weer op reis, samen met de journalist Marcel van der Steen. We zijn in Griekenland, in een vluchtelingenkamp op het eiland Samos. De Europese Unie heeft geld beschikbaar gesteld voor de bouw van nieuwe opvangcentra op de Griekse eilanden, zoals op Samos, waar duizenden mensen in zelfgemaakte bouwsels op een berghelling wonen. Het wordt 'The Jungle' genoemd. Niet zonder reden. Het kamp bestaat uit een verzameling krotten van palen, oude deuren, planken, zakken, pallets, zeilen en nog veel meer rotzooi. Al die krakkemikige bouwsels staan boven op elkaar. Er is geen elektriciteit, geen stromend water. Als het regent loopt het water dwars door de tenten heen. Overal is herrie, ongedierte en onveiligheid.

Ali toont een filmpje van een krioelende meute ratten in zijn tent. Ze vreten zijn koptelefoontjes op. Er zitten ook slangen, vertelt hij. Ali tolkt voor een hulporganisatie. Hij is mij opgevallen, niet alleen door zijn uiterlijk en lengte, maar ook door zijn manieren. Hij spreekt met twee woorden en schakelt ogenschijnlijk moeite-

loos tussen Farsi, Arabisch en Engels, en hij kent een paar woorden Turks en Grieks. Hij is een van de vluchtelingen met wie we op Samos willen praten.

Omdat er ineens geen tijd meer is voor een gesprek vraag ik hem mee te gaan met de rondleiding van de Griekse manager van het kamp. De vrouw vertelt over de gezondheidszorg, het eten dat uitgedeeld wordt en hoe geliefd zij is bij ‘haar jongens’, jonge alleenreizende vluchtelingen. Steeds hoor ik Ali twee meter achter me mompelen: *‘Is not true, absolutely not.’* Soms briest hij: *‘No way, she’s lying.’* Na de vierde keer draai ik me om en vraag: ‘Hoe zit het dan wel?’ Zijn verhaal staat haaks op wat wij te horen krijgen. Er is geen goede zorg, er is onvoldoende eten en er is vooral veel onveiligheid.

Hij vergezelt ons als we een kijkje gaan nemen in het nieuwe kamp waarvoor Europa heeft betaald. Hij raakt van streek bij het zien van de rijen witte containerwoningen achter de hoge hekken van prikkeldraad. Met grote verschrikte ogen kijkt Ali naar de uitkijktoren. Hij schudt zijn hoofd als hij hoort hoe mensen alleen het kamp binnen kunnen door tourniquets en zich moeten identificeren met vingerafdrukken, identiteitspapieren en irisscan. Het voelt als een gevangenis, een gevangenis in de bergen, ver weg van alles en iedereen, zegt hij.

‘Zo weten we precies wie binnen is en wie niet,’ zegt de Griekse beheerder trots.

Marcel en ik nemen Ali die avond mee uit eten. Hij vertelt over het leven in The Jungle. Een van de verhalen gaat over een oude vrouw die moederziel alleen is sinds haar zoon na een aanval van histerie in een psychiatrische inrichting is opgenomen. De moeder bleef alleen achter en raakte hopeloos in de war. Ali vroeg hulporganisaties haar te helpen. De vrouw at uit de vuilnisbak. Af en toe kwam er een hulpverlener langs, vertelt hij, en dan kreeg ze medicijnen voor haar diabetes. Ze had opgezwollen, zwerende voeten. De politie lachte haar uit. ‘Ik heb verschillende keren aangeklopt bij de hulporganisaties in het kamp,’ vertelt Ali. ‘Help die vrouw,

ze heeft echt hulp nodig, niemand let op haar, ze krijgt niet te eten, ze wordt niet verzorgd. Maar er gebeurde niks, niemand greep in.'

Ik voel me aangesproken. Ali heeft duidelijk geen enkel vertrouwen in hulpverleners, dit is een aanklacht tegen de hulp aan vluchtelingen, tegen ons, tegen mij. Het is niet nieuw, vaker richt de frustratie van vluchtelingen zich op ons, op hulporganisaties. Hoe kan het ook anders, als je jarenlang op een berghelling zit in een krot gemaakt van afvalmateriaal, waar tal van hulpverleners voorbijtrekken zonder dat er iets wezenlijk verandert?

Ik doe mijn best hem te overtuigen van het werk van hulporganisaties, maar dat die hun beperkingen hebben door gebrek aan geld en macht. Vermoedelijk weet hij niet eens wie ik ben en wat ik hier kom doen. Als ik hem vraag wat hij wil eten, zegt hij: 'Ik weet het niet. Ik heb geen geld, ik ben al blij als ik iets te eten krijg.' Hij vertelt dat hij al twee jaar in The Jungle woont en dat er nog nooit een gesprek geweest is met de autoriteiten om te beoordelen wat er met Ali moet gebeuren in de toekomst. Mag hij in Europa blijven of niet?

De meeste vluchtelingen in het kamp brengen hun dagen al wachtend door. Dag in, dag uit, maand in, maand uit, jaar in, jaar uit. Ali is een uitzondering. Hij zoekt net zolang tot hij voldoende voetballers onder de vluchtelingen heeft gevonden om wedstrijden te organiseren. Hij doet vrijwilligerswerk en schrijft zich in voor de lessen die de hulporganisaties aanbieden. Zo krijgt hij onderricht in de Engelse taal en kan hij een computercursus volgen. In weerwil van alle smerigheid en deprimerende omstandigheden doet Ali zijn best iets van het leven op Samos te maken.